

Вікторія Савіщенко
декан юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РІВНИХ ПРАВ І МОЖЛИВОСТЕЙ

Цивілізаційний розвиток українського суспільства сповнений прагненням долучитися до європейських цінностей, забезпечити рівноправність жінки і чоловіка. Усвідомлення гендерних проблем суспільного життя передбачає їхнє комплексного вирішення на рівні ідеологічних, духовних, політичних, суспільних відносин, що потребує звернення вчених філософів, юристів, соціологів, психологів та педагогів до питань формування особистості, здатної до самореалізації, вдосконалення законодавства, гармонізації гендерних відносин у реальному житті.

Теорію гендеру в сфері педагогіки та психології досліджували Т. Говорун, І. Жеребкіна, О. Кікінеджи, В. Кравець, Г. Лактіонова, М. Лещенко, І. Мунтян та ін. У межах правової науки правовідносини у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків вивчали О. Андрійко, Н. Болотна, І. Грищай, К. Котюк, Л. Наливайко, Н. Оніщенко, А. Слатвицька, Г. Христова та ін. Незважаючи на зростаючу кількість публікацій, присвячених теорії гендеру, бракує праць із системним розглядом гендерного виховання, його ролі у забезпеченні рівних прав і можливостей людини.

Виходячи з того, що концепція гендеру розглядає соціально-рольові можливості статі у соціальних ролях, моделях поведінки, прагненнях, способі життя тощо, її центральною проблематикою є дослідження відносин між статями. Торкаючись цього питання, треба зазначити про досить розширену громадську, політико-соціальну та наукову дискусію щодо видів статі. У Словнику української мови поняття «стать» визначається як «сукупність анатомо-фізіологічних ознак організму, що забезпечує відтворення потомства і дозволяє розрізняти у більшості організмів чоловічі й жіночі особини, а також один із двох розрядів живих істот (чоловіків і жінок, самців і самок), що різняться за цими ознаками [1]. В Універсальному словнику української мови дається таке тлумачення досліджуваного поняття – «стать – один із двох живих істот – чоловіків і жінок, самців і самок, що відрізняються сукупністю характеристик фізичних ознак» [2, с. 719]. Отже, стать – сукупність ознак біологічних та фізіологічних особливостей людини. Наразі гендерів налічують понад 50 видів. Предметом сучасних гендерних досліджень стають відносини всередині статі: чоловіків, жінок, людей третьої статі.

Причини народження людей з порушенням формування статі достеменно невідомі, це можуть бути стреси, важка фізична праця під час вагітності, вплив екології, кровозміщення в роду, алкоголізм чи наркоманія батьків тощо. Історія людської цивілізації засвідчує, що такі люди народжувалися завжди. Цей факт обумовлює необхідність цивілізованого вирішення комплексу наукових задач з точки зору медицини, психіатрії, юриспруденції, психології, педагогіки та інших наук. У цілому вирішення проблем гендерної рівності має забезпечити реалізацію прав людини незалежно від її біологічної статевої приналежності.

Особливу цінність у вирішенні проблем гендерної рівності має психолого-педагогічний підхід. Формування особистості розпочинається в дитинстві. У цей період, на другому році життя, відбувається процес гендерної ідентичності – усвідомлення людиною себе як істоти певної статі [3, с.145]. Важливо, щоб процес формування особистості здійснювався в умовах родинної турботи, добра і любові. Оскільки в умовах асоціальної сім'ї, де є місце домашньому насильству, дитина переживає негативні емоції, стреси, що в свою чергу призводить до порушень гендерної ідентичності – стійкому почуттю невідповідності психології і поведінки людини її біологічній статі. У таких випадках дівчинка може стверджувати, що вона хлопчик, і навпаки. Отже, існування людей третьої статі обумовлено як генетичними, так і психолого-педагогічними причинами.

Першими стикаються з вищезазначеними проблемами педагоги дошкільних закладів. Від їх педагогічної майстерності, обізнаності щодо дидактики статевого та гендерного виховання залежить визначення соціальних ролей, моделей поведінки, усвідомлення дітьми

рівних можливостей усіх людей. Найбільш складним періодом гендерного виховання вважаємо підлітковий період та період юнацтва, коли відбувається статеве дозрівання, яке супроводжується формуванням вторинних статевих ознак, внаслідок чого фігура підлітка набуває чоловічої чи жіночої статури. У цей період на фізіологічному та психологічному рівні підліток чи юнак виділяє своє «Я», засвоює соціальні, моральні, правові норми. Тому діяльність педагогів має бути орієнтована на формування ціннісних орієнтацій визнання унікальності кожної Людини. Історія педагогіки, на жаль, засвідчує помилки вчителів, що призводили до психологічних травм дітей. Наприклад, найрозповсюдженішою помилкою радянської педагогіки був досвід перенавчання лівші писати правою рукою. Психологічну природу людини, яка генетично народилася певної статі, а відчуває себе іншої, теж не можна змінювати. В умовах цивілізованого суспільства необхідно визнавати неповторність будь-якої людини, рівність прав і свобод. «Саме на рівні практики Європейського суду з прав людини первісно визнано, що право на однакове ставлення, зокрема за ознакою гендерної рівності, є одним із основних прав людини», – зазначає І. Грицай [4, с. 453]. Реалізувати право на однакове ставлення можливо за умов не тільки вдосконалення правових норм та законодавства в цілому, а перш за все за умови формування гендерної культури, здійснення науково-обґрунтованого процесу виховання.

Виховання – процес комплексний, всі його види (моральне, естетичне, трудове, статеве, гендерне, правове, громадянське, патріотичне, національне, екологічне, економічне, фізичне виховання та ін.) взаємопов'язані між собою, адже складають єдину систему виховних цілей, формують особистість, її ставлення до оточуючого світу і до самої себе. Найбільш тісний взаємозв'язок можна визначити між статевим, гендерним та моральним вихованням. Моральне виховання формує світоглядні позиції, ціннісні орієнтації, розуміння категорій моралі: «добро», «зло», «милосердя», «щастя» тощо. Воно є основою для реалізації завдань інших видів виховання. Метою ж статевого виховання є усвідомлення людиною своєї статі, засвоєння норм взаємодії з представниками іншої статі.

Поняття «гендерне виховання» відносно нове, оскільки сформовано лише наприкінці ХХ ст. Метою гендерного виховання вважаємо визнання особистістю рівних прав і можливостей людини незалежно від її статевої приналежності, реалізацію соціальних можливостей і чоловіків, і жінок, і людей третьої статі. Цінним, на наш погляд, є звернення вчених до культурологічного аспекту досліджуваної проблематики: «Патріархальна гендерна культура і дискримінаційні гендерні стереотипи не тільки перешкоджають формуванню ефектively правової системи, але і породжують ряд соціально-економічних проблем, гальмуючих в кінцевому рахунку шлях України до інтеграції в європейські структури» [5]. Завданням гендерного виховання є зміна існуючих суспільних штампів, на кшталт німецького уявлення про соціальну роль жінки «Kinder – Küche – Kirche» (діти – кухня – церква), формування і розвиток гендерної культури особистості.

Отже, в умовах цивілізованого суспільства гендерне виховання має здійснюватися на всіх рівнях освіти, формуючи гендерну культуру в новому поколінні дітей та молоді. Засобами просвітницької роботи з дорослим населенням необхідно змінювати застарілі стереотипи, суспільні норми, громадську думку, які унеможливають реалізацію прав, свобод, інтересів і здібностей людини.

1. Словник української мови: в 11 томах. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001610> (дата звернення: 15.05.21).

2. Універсальний словник української мови. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.

3. Психологический словарь / Р. Немов. – М., 2007. – 559.

4. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. Київ: Хай-Тек Пресс, 2018. 560 с.

5. Збірник нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків / Л.Р. Наливайко, І.О. Грицай. – К.: «Хай-Тек Прес», 2019. – 328 с.